

Øster Bjerregrav Runesten

Vikingetid

Runesten

Runesten

Den smukke kirke ved Øster Bjerregrav set fra sydøst.

INDLEDNING TIL DE DANSKE RUNESTEN:

Runesten - Telegrammer fra fortiden

Runesten - de ældste magiske, rørende og betagende meddelelser vi har i skriftlig form, taler til os i telegramform fra en fjern fortid med fortællinger indhugget i sten. De står endnu spredt i det danske landskab og rigtigt afkodet giver de indblik i livet for mere end tusind år siden med store bedrifter, forfald, svig og død og med både helte og skurke. Runestenene, med deres evigt varende sætninger, er fra en tid hvor nutidens samfundssystem blev grundlagt og løfter lidt af sløret for, hvor vi kommer fra og fungerer som et spejl for nutiden.

Fra det gamle danske land - altså nutidens Danmark. Skåne og Slesvig - kender vi til omkring 260 runesten. De udgør dog blot en lille del af det oprindelige og ukendte antal. De første runesten blev rejst i begyndelsen af vikingetiden omkring år 700, men langt de fleste stammer fra vikingetidens slutning ca. år 975-1025 efter kristendommens indførelse.

De fleste runesten er ligesom stenalderens stendysker nu forsvundet. I det, med undtagelse af Bornholm, bjergfattige danske landskab, har store sten altid været et eftertragtet byggemateriale. Mange runesten forsvandt derfor og blev for eksempel blev genanvendt ved opførelsen af landets mere end 1.500 stenbyggede kirker fra 1100-tallet og indtil reformationen 1536, eller slået til skærver i forbindelse med for eksempel vej- og broanlæg og senere jernbaner.

Kun enkelte af de danske runesten står i dag på deres oprindelige plads i det åbne land. Runestenene blev rejst ved samfundets samlingssteder f.eks. gravhøje, broer, veje og overgangssteder i landskabet, hvor de med sikkerhed blev set og måske også opsøgt for at mindes den afdøde, der som regel, sammen med runestensfabrikanten, nævnes med navn i runeteksten.

I dag står runestenenes tekster blot indhugget i stenens overflade og sammen med senere forvitring og anden påvirkning af stenens overflade, kan runerne ofte være svære at se og afkode. I vikingetiden stod runerne nok tydeligt frem. Flere runesten har vist spor fra en nu for længst forsvunden opmaling med for eksempel klare okkergule og røde jordfarver, som gav liv til både tekst og inskriptioner.

Bevaring og fredning.

Runestene blev først beskyttet gennem fredning med Naturfredningsloven i 1937 og kun et fåtal står stadig nær eller på deres oprindelige placering. Fra midten af 1800-tallet fik runestenene interesse som nationale monumenter og suppleret med nationalromantiske forestillinger, blev de fleste tilbageværende runesten flyttet til beskyttet område ved landets kirker og herregårde og museer. Flere runesten fra landskabet formodes også at være flyttet til kirker allerede i vikingetiden – måske i et forsøg på af kristne de gamle hedenske sten og grave, hvor de ofte stod.

Østjysk centrum for runesten.

Østjylland er et område med flest kendte runesten i Danmark. Fra området mellem Århus-Viborg-Hobro og Randers og ud på Djursland kendes omkring 50 runesten, hvoraf 9 nu er forsvundet af mange forskellige årsager – for eksempel Københavns brand i 1728. Nuværende Randers Kommune er med det Kronjyske område yderst godt repræsenteret med kendskab til hele 23 runesten, hvoraf 4 er forsvundet. Med fund af 6 runesten står Langå sogn særligt frem, som det mest runestensrige sogn i Danmark, men kun 2 heraf er bevaret: en ved [Langå kirke](#) og en udstillet på Museum Østjylland i Randers. 12 yderligere runesten kan stadig opleves ved og i 8 forskellige kirker i Randers Kommune og disse er omtalt her på fortidsmindeguiden.

Nordens ældste skriftsprog.

At riste (skrive) eller læse runer var sikkert kun behersket af ganske få i jernalder og vikingetid. Forud lå årtusinders dybe traditioner for mundtlig overlevering og fortælling og med dette første nordiske skriftsprog grundlagdes den virkelighed, vi i dag omgiver os med i al selvfølgelighed både trykt og digitalt.

Runer er nordens ældste skriftsprog og fungerede som et nordisk sidestykke til det latinske alfabet fra omkring år 200 e.Kr. Først sent i middelalderen i 1400-tallet vandt det latinske alfabet indpas i Norden. Runer blev ikke bare indhugget ("ristet") på runesten. Fra arkæologiske udgravninger, hvor organisk materiale er bevaret, kendes talrige såkaldte "runepinde" og "runestave" med forskellige indskrifter om varer, aftaler eller regler – og selv kærlighedsbreve blev forfattet med runer.

Vikingetidens runealfabet, det såkaldte "Futhark" med i alt 16 tegn, har sit navn efter alfabetets første 6 tegn. Det afløste i vikingetiden jernalderens ældre 24 tegns runealfabet. I løbet af middelalderen udviklede runealfabetet sig igen til at omfatte 32 tegn. I vikingetidens runealfabet benyttedes flere runer om mere end én betydning/bogstav og udvidede derved mulighederne i det snævre 16 tegns alfabet.

Øster Bjerregrav 1-runestenen. Foto: Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

Runeteksten på Øster Bjerregrav 1-stenen siger oversat til old- og nudansk følgende:

"Tōfa rē[sp]i stēn þenni øftiR Tōm[a], ver si[nn, gōða]n þegn. SāR Tveggia Hēn."

"Tove rejste denne sten efter Tomme(?), sin mand [en god] thegn. Han ... Tvegge Hén."

Runeteksten på den blågrå granitsten er for en stor del meget afslidt på grund af dens brug som (øverste) tærskelsten ved kirkens indgang og derfor også svær at tyde eksakt. Stenen er også beskadiget, idet toppen mangler og kan oprindelig formodes at have været omkring 2,7 meter høj. Denne afhugning er nok sket i forbindelse med stenens indpasning som tærskelsten i kirken.

Runeteksten er indhugget i tre lodrette bånd (parallelordning), som læses nedefra og op fra nedre venstre hjørne. Et indslag af såkaldt "bustrofedon", hvor teksten læses omvendt fra oven og ned findes også i tredje runeband yderst til højre.

Hvem "Tvegge Hén" var, hersker der tvivl om. Sammenlignet med andre runetekster kan han være selve runemesteren som skrev teksten / ristede runerne og måske også en søn af Tove og Tomme?

Mandsnavnet "Tvegge" optræder ellers kun som et tilnavn til Odin og dannet af talordet "to" med betydningen "den dobbelte". Navnet "Hén" betyder "hvæssesten" (slibesten) og har betydningen eftergivenhed, slaphed og mangel på initiativ.

Øster Bjerregrav 2-runestenen i våbenhuset. Foto: Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

Runeteksten på Øster Bjerregrav 2-stenen i kirkens våbenhus siger oversat til old- og nudansk:

"Gyða rēsþi stēn þannsi øftiR Þorbiorn, bōnda sinn, miøk gōðan þegn. En Þorðr rēst rūnaR þessi."

"Gyda rejste denne sten efter Thorbjørn, sin husbond, en meget god thegn. Og Thord ristede disse runer."

På denne sten giver runemesteren Thord sig tydeligt til kende, og Gyda og Thorbjørn er begge ret usædvanlige navne på danske runesten. Teksten i "bustrofedon-orden" læses skiftende nede- og oppefra er meget velbevaret og de enkelte ord i runetekstens 4 runeband adskilles tydeligt med dobbeltprikker (:)

Bjerregrav-stenene appellerer virkeligt til fantasien. Da Bjerregrav-stenene er samtidige, må de personer som omtales på stenene næsten have kendt hinanden? Måske var de tilmed af samme slægt? Og gad vide hvor og hvordan de boede? Det vil være fantastisk at kunne påvise en nærliggende vikingetids-boplads i en fremtidig arkæologisk udgravning!

Optegnet runetekst på Øster Bjerregrav 2-runestenen. Efter Erik Moltke, NM.

På Nationalmuseets hjemmeside kan du finde meget mere om de spændende runesten og runeskriften: [KLIK HER](#).

Se også TV2 Østjyllands indslag om runestenenenes bevaringstilstand [HER](#).

Herunder kan du møde Lisbeth Imer fra Nationalmuseet, som fortæller om de danske runesten.

<https://www.youtube.com/embed/sOaYLPdiH0>

Den store runesten står opsat ved siden af kirkens våbenhus.

Detalje af runeteksten.

En del af runestens top mangler, da den blev tilhugget til brugen som tærskelsten i kirken.

Den lidt mindre runesten i kirkens våbenhus tjente også tidligere som tærskelsten i kirken.

Adgang

Adresse:

Øster Bjerregrav Kirke

Kirkevej 11

Øster Bjerregrav

8920 Randers NV

Links:

<https://østerbjerregrav.dk/kirken-menighedsr%C3%A5det/%C3%B8ster-bjerregrav-kirke>

<https://sogn.dk/oesterbjerregrav>

Koordinater:

56.488635, 9.905051

KRAK kort:

<https://map.krak.dk/m/rMWOL>

Faciliteter:

Offentlig P-plads ved kirken langs Kirkevej

Offentligt toilet ved kirken.

Afstand til fortidsminde: 40 meter.

Kørselsvejledning:

- Øster Bjerregrav Kirke ligger nordenden af Øster Bjerregrav ca. 8 km vest for Randers
Følg Viborgvej vest ud af Randers til skilt mod Øster Bjerregrav. Fra centrum af byen (Bredgade) følges Kirkevej ca. 350 m. mod nord til P-pladsen udenfor kirke på venstre side.
- Kirken er åben i dagtimerne kl. 8-18 (8-16 fra 1/10-1/4).
For aftale om åbning kontakt graver Dorte Pedersen, tlf. 514410810 / dortepetersen@live.dk

Praktisk Information

ADRESSE

8920 Randers NV, Midtjylland

EJERFORHOLD

Statsejet

GPS

56.488657, 9.905167

UTM

E555738 N6260835